

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ, ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ερωτήσεις Εισαγωγής

1. Τι γνωρίζετε για την καταγωγή, τη μόρφωση του Ξενοφώντα και τις πολιτικές συνθήκες της εποχής του;

Ο Ξενοφών γεννήθηκε (μεταξύ 431 και 429 π.Χ.) στον δήμο της Ερχιάς της Αττικής. Ο πατέρας του, ο Γρύλλος ήταν εύπορος κτηματίας. Ο Ξενοφών έλαβε καλή μόρφωση και διατήρησε σ' όλη του τη ζωή την αγάπη για τα άλογα και για την οργάνωση και διαχείριση ενός αγροκτήματος. Υπηρέτησε στο σώμα των ιππέων, μαζί με άλλους εύπορους νέους της εποχής του. Γνωρίστηκε με τον Σωκράτη και έζησε τις περιπέτειες της Αθήνας στα παραγμένα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου ως την ήττα του 404 π.Χ., την άνοδο των τριάκοντα τυράννων στην εξουσία και την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 403 π.Χ.

2. Τι γνωρίζετε για τη συμμετοχή του Ξενοφώντα στην εκστρατεία του Κύρου;

Ο φίλος του Ξενοφώντα, ο Πρόξενος, τού πρότεινε να μετάσχει στην εκστρατεία που ετοίμασε ο Κύρος, για να εκθρονίσει τον αδελφό του, τον βασιλιά της Περσίας Αρταξέρξη Β'. Το εκστρατευτικό σώμα που συγκροτήθηκε αποτελείτο δέκα χιλιάδες μισθοφόρους από διάφορες πόλεις. Μετά τη μάχη στα Κούναξα και τον θάνατο του Κύρου (401 π.Χ.), ο Ξενοφών ανέλαβε ηγετικές πρωτοβουλίες για την επιστροφή των μισθοφόρων στην Ελλάδα. Η περιπετειώδης πορεία τους κατέληξε στον Εύξεινο Πόντο και από εκεί στο Βυζάντιο και στα παράλια του Αιγαίου.

3. Ποιες στρατιωτικές υπηρεσίες προσέφερε ο Ξενοφών στον Αγησίλαο;

Ο Ξενοφών, έμπειρος στρατιωτικός πλέον, μετά τη συμμετοχή στην εκστρατεία του Κύρου, παρέμεινε για σύντομο χρονικό διάστημα στη Θράκη ως μισθοφόρος του βασιλιά Σεύθη των Οδρυσών, και κατόπιν ήλθε σε επαφή με τις μονάδες του σπαρτιατικού στρατού στα παράλια της Μ. Ασίας (399 π.Χ.). Ο βασιλιάς Αγησίλαος ανέλαβε την ηγεσία των μονάδων αυτών (396 π.Χ.). Ο Ξενοφών εντυπωσιάστηκε από την προσωπικότητα του Αγησιλάου, γι' αυτό τον ακολούθησε μαζί με τον σπαρτιατικό στρατό, στη μάχη της Κορώνειας (394 π.Χ.) εναντίον του ευρύτερου αντισπαρτιατικού συνασπισμού, στον οποίο πρωτοστατούσαν η Αθήνα και η Θήβα. Μετά τη νίκη των Σπαρτιατών, ακολούθησε τον Αγησίλαο στους Δελφούς για τους επινίκιους πανηγυρισμούς.

4. Γιατί οι Αθηναίοι εξόρισαν τον Ξενοφώντα από την πατρίδα του (394 π.Χ.) και γιατί, αργότερα (365 π.Χ.), ανακάλεσαν αυτή τους την απόφαση;

Οι Αθηναίοι εξόρισαν τον Ξενοφώντα επειδή συνεργάστηκε με τον Σπαρτιάτη βασιλιά, Αγησίλαο. Η προσέγγιση Αθηναίων και Σπαρτιατών, για να αντιμετωπισθεί ο νέος κοινός εχθρός, οι Θηβαίοι (365 π.Χ.), οδήγησε στην άρση του ψηφίσματος για εξορία του

συγγραφέα. Δεν είναι βέβαιο πότε γύρισε στην Αθήνα. Ο Ξενοφών έστειλε, μάλιστα, τους γιους του να υπηρετήσουν στον αθηναϊκό στρατό και ο Γρύλλος σκοτώθηκε πολεμώντας κατά των Θηβαίων στη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.). Οι τιμητικές εκδηλώσεις για τον θάνατο του δείχνουν ότι το όνομα του πατέρα του ήταν πολύ γνωστό.

5. Ποιες ήταν οι σχέσεις του Ξενοφώντα με την πόλη της Σπάρτης;

Αφότου οι Αθηναίοι εξόρισαν τον Ξενοφώντα, οι Σπαρτιάτες του πρόσφεραν «προξενίαν», δηλ. άδεια διαμονής στη Σπάρτη και πολύ σύντομα του παραχώρησαν ένα μεγάλο κτήμα στον Σκιλλούντα, κοντά στην Ολυμπία, όπου έζησε περίπου είκοσι χρόνια ήρεμη οικογενειακή ζωή με τη γυναίκα του και τους δύο γιους του, τον Γρύλλο και τον Διόδωρο. Εκεί, ασχολήθηκε με τη συγγραφή πολλών έργων του. Η ήττα των Σπαρτιατών από τους Θηβαίους στη μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.) εξασθένησε τη θέση τους. Όταν οι Ηλείοι ανακατέλαβαν την περιοχή του Σκιλλούντα, ο Ξενοφών αναγκάστηκε να μετακομίσει στην Κόρινθο για νέα μακρόχρονη εγκατάσταση (370 π.Χ.). Ωστόσο, παρά το θαυμασμό του για τους θεσμούς, την ιστορία και την πολιτική πρακτική της Σπάρτης, ο Ξενοφών αποδοκιμάζει έντονα την κατάληψη της Καδμείας, της Ακρόπολης της Θήβας, από τους Σπαρτιάτες (382 π.Χ.) και υποστηρίζει ότι οι - αήττητοι ως τότε- Σπαρτιάτες νικήθηκαν, επειδή αθέτησαν το λόγο τους και παρέβησαν τους όρκους τους

6. Ποιες ιστορικές μορφές άσκησαν επίδραση στην προσωπικότητα και στις ιδέες του;

Στην προσωπικότητα και στις ιδέες του Ξενοφώντος επέδρασαν ο Σωκράτης με το πρότυπο ζωής που πρόβαλε, και ο Αγησίλαος με τα ηγετικά του προσόντα και την απλότητα της συμπεριφοράς του. Οι ιδέες του Ξενοφώντος για την πολιτική και την ηθική φαίνονται στον τρόπο με τον οποίο προβάλλει τρέχουσες απόψεις της εποχής του για θέματα καθημερινής ζωής, συμπεριφοράς, αγωγής και θεσμών.

7. Γιατί δεν είναι εύκολη η ειδολογική και η χρονολογική κατάταξη των έργων του Ξενοφώντα; Σε ποια κριτήρια στηρίζεται η χρονολογική κατάταξη των έργων του και ποια είναι η πιθανότερη χρονολογική κατάταξή τους;

Η ειδολογική και χρονολογική κατάταξη των έργων του του Ξενοφώντα δεν είναι εύκολη, επειδή ορισμένα από τα έργα του συνδυάζουν γνωρίσματα διαφορετικών φιλολογικών ειδών. Η χρονολόγηση των έργων του στηρίζεται σε «εσωτερικές μαρτυρίες» (= αναφορές σε πρόσωπα και γεγονότα που μπορούν να χρονολογηθούν από άλλες πηγές) και στην προσεκτική μελέτη του ύφους του. Είναι, σχεδόν, βέβαιο ότι η συγγραφική του παραγωγή άρχισε, όταν εγκαταστάθηκε στον Σκιλλούντα και εντάθηκε τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Πιθανότατα προηγήθηκαν τα λεγόμενα ιστορικά έργα του, όταν οι εντυπώσεις και τα βιώματά του από την ενεργό δράση ήταν ζωηρότερα, ακολούθησαν τα σωκρατικά, αφού είχε συναντήσει πολλούς «Σωκρατικούς» που είχαν εγκαταλείψει την Αθήνα μετά τη θανατική

καταδίκη του δασκάλου τους και τελευταία γράφτηκαν τα διδακτικά, όσα αναφέρονται σε τεχνικά θέματα και θεσμούς.

8. Ποια είναι τα ιστορικά έργα του Ξενοφώντα και ποιο είναι το περιεχόμενό τους;

Κύρου Ἀνάβασις: Η συμμετοχή των «μυρίων», δέκα χιλιάδων Ελλήνων μισθοφόρων στην εκστρατεία του Κύρου εναντίον του αδελφού του βασιλιά Αρταξέρξη του Β' και η περιπετειώδης περιπλάνησή τους ως τον Εύξεινο Πόντο και από κει στη Θράκη, το 401 π.Χ.

Ἑλληνικά: Τα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου κατά την περίοδο 411-362 π.Χ.

Ἀγησίλαος: Εγκωμιαστική βιογραφική έκθεση των αρετών του Σπαρτιάτη βασιλιά.

Λακεδαιμονίων Πολιτεία: Περιγραφή της στρατιωτικής οργάνωσης, των κοινωνικών συνηθειών και της σταθερότητας των θεσμών της Σπάρτης.

Κύρου Παιδεία: Μυθιστορηματική βιογραφία του Κύρου του Μεγάλου. Ο Ξενοφών αλλάζει ιστορικά στοιχεία και επινοεί περιστατικά για να προβάλλει τις δικές του ιδέες σχετικά με την εκπαίδευση του ιδανικού ηγέτη και την επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος.

9. Ποια είναι τα σωκρατικά έργα του Ξενοφώντα και ποιο είναι το περιεχόμενό τους;

Ἀπολογία Σωκράτους: Διαφορετική εκδοχή από την «Απολογία» του Πλάτωνος. Ο Σωκράτης αντικρούει την κατηγορία της αθεΐας και προβάλλει την ηθική του και τη σοφία του.

Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους: Συζητήσεις και διάλογοι του μεγάλου στοχαστή και δάσκαλου που προβάλλουν την ηθική του επιρροή στους γύρω του.

Συμπόσιον: Μια συντροφιά μαζί με τον Σωκράτη διασκεδάζει και συζητάει για τον έρωτα.

Οικονομικός: Ο Ισχύμαχος εκθέτει στον Σωκράτη τις απόψεις του για τη διαχείριση του νοικοκυριού και του αγροκτήματος.

10. Ποια είναι τα διδακτικά έργα του Ξενοφώντα και ποιο είναι το περιεχόμενό τους;

Περί ἵππικῆς: Οδηγίες για την καλύτερη δυνατή περιποίηση και χρησιμοποίηση των ἵππων.

Ἴππαρχικός: οδηγίες για τις γνώσεις του Ἴππάρχου (= του αρχηγού του ιππικού) σε θέματα οργάνωσης και τακτικής.

Ἴέρων: Διάλογος ανάμεσα στον τύραννο των Συρακουσών και στον ποιητή Σιμωνίδα για τις διαφορές στη ζωή του απόλυτου μονάρχη και του απλού πολίτη.

Πόροι ἢ Περί Προσόδων: Πρόταση λύσεων για την εξυγίανση των οικονομικών του κράτους των Αθηνών στα μέσα του 4ου αι. π.Χ.

11. Πόσο επιτυχημένη θεωρείται η προσπάθειά του Ξενοφώντα να συνεχίσει το έργο εξιστόρησης του Πελοποννησιακού πολέμου του Θουκυδίδη;

Ο Ξενοφών, παρά το θαυμασμό του για τον Θουκυδίδη και την προφανή φιλοδοξία του να συνεχίσει το έργο του στα *Ελληνικά*, δεν διαθέτει τη διεισδυτικότητα ή τη βαθειά φιλοσοφημένη πολιτική σκέψη του μεγάλου προκατόχου του. Με τη σαφήνεια, όμως, και την ακρίβεια στην έκφρασή του, που θυμίζει «δημοσιογραφικό ανταποκριτή» έδωσε μια ξεκάθαρη εικόνα των πολιτικών εξελίξεων του 4ου αι., της ενίσχυσης και της εξασθένησης της δύναμης της Σπάρτης και, στη συνέχεια, της Θήβας, της συνεχώς αυξανόμενης παρέμβασης του βασιλιά της Περσίας στα ελληνικά πράγματα ως την αμφίροπη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.) όπου φάνηκε καθαρά η αποδυνάμωση όλων των ιστορικών «πόλεων-κρατών» της Ελλάδας.

12. Από την περιγραφή ποιων γεγονότων αναδεικνύεται η ικανότητα του Ξενοφώντα να ζωντανεύει με δραματική ένταση μεμονωμένες εντυπωσιακές σκηνές;

Η ικανότητα του συγγραφέα να ζωντανεύει με δραματική ένταση μεμονωμένες εντυπωσιακές σκηνές φτάνει σε κορυφαία επιτεύγματα όπως στην περιγραφή της θριαμβευτικής επιστροφής του Αλκιβιάδη στην Αθήνα (1.4.12- 19), της αναγγελίας της καταστροφής του αθηναϊκού στόλου στους Αιγός ποταμούς (2.2.3), της κατεδάφισης των μακρών τειχών (2.2.23), της δίκης και της εκτέλεσης του Θηραμένη (2.3.50-56), της τραγικής αξιοπρέπειας, με την οποία δέχτηκαν οι Σπαρτιάτες το άγγελμα της συμφοράς τους στα Λεύκτρα (6.4.16).

13. Πώς αναδεικνύεται η πίστη του Ξενοφώντα σε υψηλές αξίες;

Σε όλη την περιπετειώδη ζωή του, ο Ξενοφών έμεινε σταθερός στις ιδέες του και στην πίστη του σε υψηλές αξίες. Παρά την αντιπάθειά του προς ό,τι θεωρούσε μειονεκτήματα ή ακρότητες της αθηναϊκής δημοκρατίας, περιγράφει με εντιμότητα τις αγκυρότητες του καθεστώτος των τριάκοντα τυράννων και καταδικάζει την αυθαιρεσία και την ανηθικότητα της εξουσίας. Επίσης παρά το θαυμασμό του για τους θεσμούς, την ιστορία και την πολιτική πρακτική της Σπάρτης, αποδοκιμάζει έντονα την κατάληψη της Καδμείας, της Ακρόπολης της Θήβας, από τους Σπαρτιάτες (382 π.Χ.) και αποδίδει σε θεϊκή τιμωρία την ήττα τους από τους Θηβαίους και την παρακμή της δύναμής τους· νικήθηκαν οι αήττητοι ως τότε Σπαρτιάτες, γιατί αθέτησαν το λόγο τους και παρέβησαν τους όρκους τους: «Πολλά παραδείγματα θα μπορούσε κανένας ν' αναφέρει από την ιστορία και των Ελλήνων και των βαρβάρων, για να δείξει ότι οι θεοί δεν αφήνουν ατιμώρητη την ασέβεια και τις ανόσιες πράξεις»· τώρα ωστόσο θα μιλήσω μόνο για την ακόλουθη περίπτωση. Οι Λακεδαιμόνιοι που είχαν ορκιστεί ν' αφήσουν τις πόλεις ανεξάρτητες και μολοτούτο είχαν καταλάβει την ακρόπολη της Θήβας,

τιμωρήθηκαν —αυτοί, που ποτέ πριν δεν είχαν νικηθεί από κανένα— από μόνους εκείνους τους ίδιους ανθρώπους που είχαν αδικήσει» (5.4.1. Μετάφραση Ρόδη Ρούφου).

14. Πώς αξιολογήθηκε το έργο του Ξενοφώντα στην Αλεξανδρινή και στη Ρωμαϊκή εποχή;

Η αναγνώριση της συγγραφικής προσφοράς του Ξενοφώντος δυνάμωσε με το πέρασμα του χρόνου. Οι φιλόλογοι της Αλεξανδρινής εποχής (3ος-2ος αι. π.Χ.) τον κατέτασαν σταθερά μαζί με τους μεγάλους προκατόχους του, τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη. Στη ρωμαϊκή εποχή τον ξεχώρισαν από τους ιστορικούς του 4ου αι. π.Χ. και γιατί είχε συνδεθεί με τη φιλολογία γύρω από τον Σωκράτη αλλά και για την απλότητα του ύφους, την καθαρότητα των νοημάτων, την ποικιλία των θεμάτων και των ενδιαφερόντων του. Οι χαρακτηρισμοί «άττική μέλισσα» και «άττική μοῦσα» δείχνουν τον θαυμασμό των μελετητών του για τη γλώσσα του αλλά δεν είναι απόλυτα θεμελιωμένοι. Η παρεμβολή ποιητικών εκφράσεων στο κείμενό του και το απλοποιημένο αττικό ιδίωμα (στο λεξιλόγιο, στο τυπικό και στη σύνταξη) προετοιμάζουν την Κοινή της ελληνιστικής εποχής.

17. Ποια δημοφιλέστερα έργα του Ξενοφώντα χρησιμοποιήθηκαν ως διδακτικά βιβλία από την Αναγέννηση μέχρι σήμερα και για ποιους λόγους;

Η *Κύρου Ανάβασις* για την απλότητα του ύφους, τη ζωντάνια της περιγραφής, την έξαρση της πειθαρχίας και της ανάληψης πρωτοβουλίας

Τα *Απομνημονεύματα Σωκράτους* για το πλήθος των ανεκδότων από τη ζωή του μεγάλου φιλοσόφου

Ο *Άγησίλαος* για την προβολή των αρετών του ιδανικού ηγέτη

Η *Κύρου Παιδεία* για τα παιδαγωγικά και τα ρομαντικά στοιχεία της.

Τα *Έλληνικά* είναι το μόνο ιστορικό σύγγραμμα του 4ου αι. π.Χ. που έχει σωθεί και αποτελεί τη σπουδαιότερη πηγή για τα γεγονότα της περιόδου 411-362 π.Χ.